

**DEVLET-EKONOMİ İLİŞKİSİ EKSENİNDE
KÜRESEL KRİZ VE TÜRKİYE***

Yrd. Doç. Dr. M. Okan TAŞAR

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ekonomi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

**GLOBAL CRISIS AND TURKEY IN CONTEXT OF
RELATIONSHIP GOVERNMENT AND ECONOMY**

ABSTRACT

It has been occurring a process of crisis that has different characteristics and in global level for the first time since what it has been in Great Depression. Advances in communication technologies have been brought to light new instruments in banking activities and triggered expansion of the crisis. The crisis indicates distinctions from liberal economy crises that occurring at developing countries and have regional characteristics. However, it is necessary to take over new approaches and openings to save liberal policies against crises. The crisis also leads to be debated deregulation and liberalization policies of neo-liberal approach in context of government and economy relationship. In this point, fundamental policies to eliminate effects of crisis seem to be regulation practices.

It seems to be possible that Global crisis would create severe problems on Turkish Economy in macro-economic indicators as foreign trade, current deficit and its financing, economic growth, and unemployment. While global crisis had not even been occurred yet, the last year macro-economic economic performance of Turkish economy was unsatisfactory. Consequently, to maintain advantages which Turkish

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Hukuk ve Strateji Topluluğu tarafından, 27 Kasım 2008 tarihinde Hukuk Fakültesi Konferans Salonunda düzenlenen Konferansda Tebliğ olarak sunulmuştur.

economy acquired by means of regulations, economic policies that will give reel economic agencies confidence should be carry out without delay.

In this paper, firstly it is examined the process of formation of global crisis and factors which effect global crisis in respect of developed economies. Then it is defined structural and theoretical transformations in government - economy relationships. Lastly as it is observed macro-economic indicators of Turkey in the course of the crisis, it is discussed measures necessary to take.

ÖZET

1929 Büyük Buhran'dan günümüze kadar geçen süre içerisinde ilk kez küresel ölçekli ve farklı özelliklere sahip bir kriz süreci yaşanmaktadır. Gelişen iletişim teknolojisi özellikle bankacılık faaliyetlerinde yeni enstrümanlar ortaya çıkarmakta ve krize dinamik bir nitelik kazandırmaktadır. Gelişmiş ülkelerin finansal uygulamalarından kaynaklanan Küresel Kriz; bölgesel nitelikli ve gelişmekte olan ülkelerde sıkça yaşanan liberal ekonomi krizlerinden farklılık arz etmektedir. Ancak en önemlisi liberal politikaların krizlere karşı korunabilmesi açısından yeni yaklaşım ve açılımların benimsenmesi gerekliliğidir. Devlet-Ekonomi ilişkilerinde günümüz neo-liberal yaklaşımlarının, deregülasyon ve liberalizasyon uygulamalarının tartışılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada Küresel Kriz'in hem sonucu hem de etkilerinin giderilmesine yönelik temel politikalar regülasyon uygulamaları olarak belirginleşmektedir.

Küresel Kriz'in Türkiye Ekonomisinde özellikle dış ticaret, cari açık ve finansmanı, ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik gibi makro göstergelerinde ciddi problemler oluşturması mümkün gözükmektedir. Türkiye ekonomisinin son bir yıllık makro performansı ölçüldüğünde bile, henüz Küresel Kriz'in etkilerinin yer almadığı ekonomik göstergeler tatmin edici olmaktan uzak ve endişe verici boyutlardadır. Dolayısıyla regülasyonlar sayesinde Kriz'e karşı elde edilen avantajın korunabilmesi için reel ekonomiye yönelik ve güven arttırıcı ekonomi politikalarının ivedilikle uygulanması esas teşkil etmektedir.

Bu çalışmada; Küresel Kriz'in oluşma süreci ve etkileyen faktörlerin özellikle gelişmiş ekonomilerdeki seyrinin incelenmesinin ardından, devlet-ekonomi ilişkilerinde yaşanan yapısal ve teorik

dönüşümler tanımlanmakta, son olarak Türkiye'nin kriz sürecinde makro göstergeleri incelenerek yapılması gerekenler ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Küresel Kriz, Regülasyon, Türkiye Ekonomisi*

Key Words: *Global Financial Crisis, Regulation, Turkish Economy*

GİRİŞ

Küresel Mali Kriz olarak adlandırılan sürecin küresel olduğu noktasında herhangi bir tartışmanın yapılması mümkün değildir. Ancak yaşanan gelişmelerin “mali” olarak nitelendirilmesi ve sadece finans kesiminde bir kırılma olarak kabul edilmesi ekonominin genel işleyişi açısından fazlasıyla yetersizdir. Sektörlerarası önsel ve gerisel bağlantılar değerlendirildiğinde, finans sektöründe yaşanan krizin ekonominin tamamını ve hatta siyasi ve sosyal yapıları önemli ölçüde etkilemesi kaçınılmazdır. Bu nedenle söz konusu krizin sadece finansal ya da sadece ekonomik olarak ifade edilmesi mümkün değildir. Ekim ve Kasım 2008 döneminde¹ dünya ölçeğinde oluşan ortam; ekonomik, mali, siyasi ve sosyal yönleriyle “kriz” nitelendirmesini hak etmektedir. Küresel Kriz'in olası etkilerinin bu başlıkların her biri açısından ele alınması ve derinliği noktasında daha önce ulusal, bölgesel ve küresel krizlerden üstün olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Finans sektöründe oluşan bir krizin, ilk aşamada reel ekonomiyi olumsuz etkilemesi ve uzun dönemde siyasi yapılanmaları ve toplumsal bir takım gelişmeleri ortaya çıkarması mümkündür. Belki de siyasi güç dengelerinin değişmesi açısından uzun dönemin bile gerekmediği iddia edilebilir. Örneğin Kasım 2008 ABD seçimlerinin izlediği seyir ve sonuçları bu ifadeyi destekler niteliktedir. Toplumsal tercihlerin demokratik ülkelerde farklı yaklaşımları ön plana taşıması açısından önemli bir değişim sürecini tetikleyebilecek bu ve benzeri seçim sonuçları; sadece siyasi yapıları değil aynı zamanda sosyal öncelikleri yeniden belirleyebilme gücüne sahiptir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken; küresel krizin siyasi ve toplumsal krizlere yol açmasını engellemek ve değişimin yönünü ekonomik ve toplumsal gelişmeye çevirebilmektir. Aksi takdirde tarihin her zamanki tekrarı; bu kez daha yıkıcı ve onarılamaz boyutlarda gelişmiş, gelişmekte olan ya da azgelişmiş dünya toplumlarını tehdit etmektedir.

¹ Tebliğin sunuluş tarihine bağlı olarak gelişmeler ve istatistik veriler 27 Kasım 2008 tarihine kadar olan süre ile sınırlandırılmıştır.

Sadece insanlık tarihi açısından değil İktisadi Doktrinler Tarihi açısından da Küresel Kriz farklı bir “kriz”e dönüşmekte, genelde liberal özelde ise neo-liberal politikaların sorgulanmasına yol açmaktadır. Aslında bu durum iktisat tarihi açısından da bir tekrarı ifade etmektedir. 1929 Bunalımının ardından Keynesyen yaklaşımların ön plana geçtiği ve “müdahaleci kapitalizm” olarak adlandırılan bir dönemin başladığı ortadadır. Fakat bu sefer Küresel Kriz’in ne tür bir “kapitalizm” anlayışını beraberinde getireceği ve yeni yaklaşımın hangi kavramla isimlendirileceği tartışmalıdır. “Müdahaleci” sıfatının liberal iktisadi düşünce açısından oluşturduğu çelişki dikkate alındığında; bugün için “kapitalizm” deyiminin başına hangi sıfatın eklenebileceği, çözümü zor bir problemi oluşturmaktadır. Daha da ötesinde eklenen kavram genel kabul görse bile, liberalizmin alacağı yeni boyut önemli tartışmaları beraberinde taşımaktadır. Devlet-ekonomi ilişkilerinin yeni boyutu, devletin ekonomi içerisindeki yerini ve fonksiyonlarını tekrar tanımlamayı ve belki de genişletmeyi gerektirmektedir. Açıkça ifade edilmelidir ki; Liberal Doktrin 1929 Bunalımı’ndan daha zorlu bir döneme girmektedir. Bu zorlu dönemde iktisat biliminin diğer sosyal bilim alanlarının katkısına fazlasıyla ihtiyaç duyacağı ve özellikle kriz sürecini bazı hukuki yaklaşımlarla yöneteceği ortadadır.

Ayrıca dünya ülkeleri arasındaki etkileşim ve modern iletişim teknolojileri dikkate alındığında yaşanan Küresel Kriz’in, 1929 Büyük Buhran dönemine oranla daha güçlü ve zorlayıcı ve belki de küresel ölçekte en geniş çaplı krize yol açması mümkün görünmektedir. Fakat ülke ekonomilerinin krizle mücadele noktasında işbirliğini kaçınılmaz kılan küresel ekonomi; bu özelliğiyle daha önceki ekonomik krizlere oranla etkili, süratli ve doğru politikalar üretilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Uluslararası mali kuruluşlar, bölgesel siyasi-ekonomik entegrasyonlar ve siyasi etkilerden arındırılmış bağımsız ekonomi kurumları, krizin ağır etkilerinden ve uzun süreli yapısal problemlerinden dünya ekonomisini koruyabilecek bir mekanizmayı oluşturabilirler. Bu tür bir gelişme; şiddetle eleştirilen “küreselleşme” sürecinin belki de dünya tarihindeki en önemli ve insanî fonksiyonunu ortaya çıkarabilecektir.

Küresel Kriz’in oluşumuna zemin hazırlayan faktörlerin ifade edilmesi, çalışmanın ilk bölümün konusunu oluşturmakta, krizin önemli gelişmeleri ana başlıklarıyla kronolojik olarak sıralanmaktadır. Asıl çalışma konusu ve amacını oluşturan devlet-ekonomi ilişkilerinde yaşanan yapısal ve teorik boyutlu dönüşüm ya da tartışmalar ise ikinci bölümü oluşturmaktadır. Final niteliğini taşıyan son bölümde ise; Türkiye ekonomisinin 1999 ve 2001 kriz dönemlerine ilişkin verileri,

Küresel Kriz'le karşılaştırılarak olumsuz etkilerin giderilebilmesi açısından devlet-ekonomi ilişkisi temelinde yapılması gerekenler özellikle hukukî düzenlemeler irdelenerek ortaya konulmaktadır.

A. KÜRESEL KRİZ

Bütün ekonomik krizlerin ortak özelliği bir “süreç” olarak nitelendirilmesidir. Aniden ortaya çıkması mümkün olmadığı gibi yol açtığı etkiler de kısa dönemde giderilememekte ve dalga boyu değişmekle birlikte bir süreç olarak yaşanmaktadır. Bu noktada Küresel Kriz bazı özellikleriyle farklı bir görünüm sergilemektedir. Öncelikle tüm ekonomileri etkileyecek boyutlarda; yani “küresel”, yönü itibariyle; merkez ülkeden-çevre ekonomilere ya da gelişmiş ekonomilerden-gelişmemiş ekonomilere, derinliği açısından ise; bazı ülkeleri iflasa sürükleyebilecek boyutlarda bir kriz olarak ifade edilmelidir. Ayrıca Küresel Kriz'in “yüz yılın krizi” olarak nitelendirilmesi anlamlıdır. Dolayısıyla örneğin 1929 Krizi'nde olduğu gibi “hafife alma” davranışının bu dönemde geçerli olmadığını göstermektedir². Krizin etkilerinin giderilmesi noktasında daha etkin ekonomi politikalarının uygulanabilmesi ve benimsenebilmesi bu durum açısından kolaylaştırıcı olmaktadır.

Özellikle 1970'lerden sonra ve giderek sıklaşan bir şekilde liberal ekonomilerin bölgesel niteliklerde bazı krizlerle karşı karşıya kaldıkları açıktır. 1973-1979 Petrol şokları, Asya Krizi, Rusya Krizi, Latin Amerika Krizleri, Türkiye 2001 Krizi büyüklük açısından ve özet olarak sıralanabilir. Dikkat edilirse bu krizler daha çok gelişmekte olan ülkeler ya da “yükselen piyasalar” adı verilen ülke gruplarını kapsamaktadır. Dolayısıyla bölgesel olarak nitelendirilmektedirler. Daha da önemlisi oluşan krizler gelişmiş ekonomilerin desteği ile önlenebilir niteliklere sahiptirler. Ancak 2008 ya da kullanılan adıyla Küresel Kriz, gelişmiş ülke ekonomilerinde başlayan ve giderek hız kazanan bir süreçtir. Bu nedenle etkileri daha ağır olmakta ve önlenebilmesi daha büyük boyutlarda uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.

1. Genel Hatlarıyla Küresel Krizi Oluşturan Faktörler

Birbirlerini etkilediklerinin kabul edilmesi şartıyla bir sınıflandırma yapıldığında, Küresel Kriz'in ortaya çıkmasına yol açan faktörler; dünya ekonomisinden kaynaklanan küresel faktörler ve ABD

² M. Rauf Ateş “Global Kriz 1929 Buhranına Benziyor mu?”, Hürriyet, 11 Kasım 2008.

ekonomisinden kaynaklanan ulusal faktörler olmak üzere iki temel başlık altında ifade edilebilir.

Teorik açıdan bakıldığında ise ilk faktör olarak düşük vergiler, gevşek regülasyonlar ve sınırlandırılmış hükümetle, ekonomik büyümenin sağlanabileceğini iddia eden bir “kapitalizm” anlayışının ön plana çıkmasını görmek gerekir³. İkinci olarak; ABD’nin liberal demokrasinin küresel ölçekte savunuculuğunu yapması gerektiğini ileri süren anlayışının egemen olmasının benimsenmesini ideolojik anlamda Küresel Krizi oluşturan bir diğer neden olduğu ileri sürülmektedir⁴.

Öncelikle teorik açılım ve tartışmaların ötesinde reel anlamda küresel ekonomide yaşanan en önemli gelişme; petrol fiyatlarının 2007 sonlarında hız kazanması ve 2008 başlarında rekor kırarak seviyelere ulaşmış olmasıdır. Son 10 yıl açısından dünya ekonomisinin temel göstergeleri incelendiğinde; düşük enflasyon, düşük faiz, ucuz petrol ve emtia fiyatları ve dolayısıyla göreceli küresel bir refah oluşumunu içeren bir “altın dönem”in yaşandığı ortadadır. Ancak bu tablo iki yıl önce petrol fiyatlarının bir anda yükselmesiyle bozulmaya başlamış; ardından emtia fiyatları yükselmesi ve son olarak da finansal krizle noktalanmış bir süreci ortaya çıkarmıştır.⁵

Petrol fiyatlarının ani ve hızlı yükselmesi özellikle petrol üretici ülkeler olmak üzere dünya ekonomisinde önemli ölçülerde bir likidite fazlasının oluşmasına yol açmakta ve “risk iştahı”nın artmasıyla sonuçlanmaktadır. Küresel likiditenin kontrolsüz olarak ve özellikle spekülasyon alanlarına ve riskli ülkelere akması reel sektörün finansal yapı dengesizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bağlılık katsayıları yüksek üretken sektörlerin yerine kısa vadede yüksek getiri sağlamaya yönelik bir sermaye hareketinin oluşması, aynı zamanda kaynak kullanımındaki dengelerin bozulmasını ve talep genişlemesini beraberinde getirmektedir. Yeni pazarlar ve gelişmekte olan ekonomilerdeki talep artışının desteklenmesi dünya ticaret hacmini kontrolsüz bir şekilde genişletmektedir. Her ne kadar ticaret hacminde yaşanan bu genişleme olumlu olarak nitelendirilse de sonuçta bu durum, küresel denetim mekanizmalarının ve denetim kurumlarının eksikliğini belirginleştirmektedir.

³ Deregülasyon süreci olarak adlandırılan bu açılım; ABD’de Reagan dönemini, İngiltere’de ise Thatcher uygulamalarıyla hızlanan; regülasyonların daraltılması ve özelleştirme girişimlerini içermektedir.

⁴ Selçuk Tepeli, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008, s. 22.

⁵ Fareed Zakaria, “Kriz Önemli Bir Fırsat”, Röportaj: Semir Gümüşel, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008, s. 24.

Denetim mekanizmalarının eksikliğin fazlasıyla hissedildiği alanlardan birisi; 2007 rakamlarıyla geleneksel bankacılık sistemiyle aynı büyüklüğe sahip olan “gölge bankacılık” sistemidir. Gölge bankacılık sisteminin ortaya çıkmasının temel nedeni ise; internet ve modern iletişim teknolojilerinin, finans kuruluşlarına daha hızlı ve etkili bir hareket imkânı sağlamasıdır. İnternet altyapısında mevcut veri sağlama gücü, özellikle uzman bankacıların daha hızlı ve kârlı alım-satım gerçekleştirmesine zemin hazırlamaktadır⁶. Bu noktada internet teknolojisi; küresel sermaye akımlarının her türlü spekülasyona açık ve kontrolsüz olarak dolaşımını beraberinde getirmekte. Sonuçta sanal ortamdaki sermaye hareketliliği, Küresel Kriz oluşumunu destekleyen önemli faktörlerden birisi haline gelmektedir.

Bankaların sanal piyasalarda aşırı risk iştahıyla önemli bir oyuncu konumuna ulaşmalarından daha önemli bir gelişme; regülatör birimlerin bu alandaki yetersizlikleridir. Finans sektöründe düzenlemelerin eksikliği; “sürü psikolojisi”nin dikkate alınmaması ve regülasyonların bu psikolojiyle etkisiz uygulamalar haline dönüşmeleridir. Bu noktada; devletin düzenleyici kurumlarının eksiliğinden dolayı değil ama yanlış düzenlemelerin uygulanmasından kaynaklanan bir istikrarsızlık da ileri sürülebilmektedir. Dolayısıyla çözüm, banka düzenlemelerinin ortadan kaldırılması olarak anlaşılmamalı⁷, finansal regülasyonların etkinliğinin yeniden değerlendirilmesi olmalıdır.

Küresel Krizin önemli sonuçlarından birisi, regülasyonların oluşan sisteme ayak uyduramadıklarını net olarak göstermesidir. Gölge Bankacılık sistemi gelişirken, dünya ekonomilerinde daha fazla bankacılık işlemi geleneksel bankacılık düzenlemelerine bağlı olmayan kurumlarca yürütülmektedir. Böyle bir değişim modern teknolojilerin beraberinde getirdiği toplumsal bir dinamik olarak kabul edilebilir. Ancak sorun oluşturan gelişme; deregülasyon sürecinin benimsenmesi nedeniyle, regülasyonların genişletilmesi gerekirken, tam tersine geç kalınmış olması ve hatta daraltılmasıdır. Dolayısıyla Küresel Kriz’in ilerleyen dönemlerinde regülasyonlar, genişleme yönünde hız ve ağırlık kazanacak gibi gözükmemektedir⁸.

Küresel Kriz’ e yol açan ulusal faktörler ise; mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme

⁶ Paul Kedrosky, “İnternet Çağının İlk Felaketi”, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008, s. 55.

⁷ Lawrence Lessig, “Bütün Bankalar Neden Düştü”, Newsweek, 2 Kasım 2008, s. 60.

⁸ Paul Krugman, “Ekonomileri Reel Tutmak”, Newsweek, 2 Kasım 2008, s. 98.

sürecindeki sorunlar olarak sırlanmakta ve genel olarak ABD ekonomisinde konut finansmanı sisteminde yaşanan bir dizi gelişmeyi içermektedir. Amerikan banka sektörünün mortgage yapısı ve hacmi (11 trilyon \$) düşen faiz oranlarıyla birlikte konut kredisi talebini önemli ölçüde genişletmiş ve bankacılık sektörünün yeni kredi araçları oluşturmasıyla şişkinlik önemli boyutlara ulaşmıştır⁹. İlerleyen dönemlerde aşırı yükselen konut fiyatlarının düşmesi, kredi geri dönüşlerini zorlaştırmakta ve özellikle Lehman Brothers gibi konut finansmanında önemli paya sahip olan ihtisas bankalarının zor durumda kalmasına ve genel bir likidite krizinin derinleşmesine sebep olmaktadır.

Kriz her ne kadar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıksa da takip eden süreçte bir likidite krizine ve 'reel ekonomik kriz'e dönüşmektedir. ABD'de 2007 yılında, finans ve sigorta, gayrimenkul, inşaat ve madencilik sektörü başta olmak üzere toplam dört sektörün büyüme hızının yavaşlamasıyla genel ekonominin büyüme hızı da önemli ölçüde yavaşladığı görülmektedir¹⁰.

2. Küresel Krizin Gelişim Süreci

Genel olarak iktisat tarihindeki bütün krizler oyuncuların çoğu alıma geçtiğinde çıkarken, çöküntü oyuncuların büyük çoğunluğu satmak istediğinde oluşmaktadır. Tarihteki bütün kapitalist krizlerdeki olduğu gibi, Küresel Kriz'de aynı süreci izlemektedir. Bu sürecin anlaşılabilmesi için iki kavramın dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki spekülasyon, diğeri ise; ekonomi ve kapitalizm kavramlarının öz olarak birbirinden farklı olmasıdır¹¹. Ekonomi, üreticilerle tüketicilerin optimumu sağlamak için çalıştıkları bir alan şeklinde tanımlandığında; kapitalizm geleceğe yönelik spekülasyonlarla sermayenin büyütülme alanı olarak anlaşılmalıdır. Bu noktada Küresel Kriz; ABD emlak finansmanı piyasasında mortgage uygulamalarına yönelik yeni finansal enstrümanların kullanılmasına yönelik spekülasyon gelişmeleri içermektedir.

Yatırımcıların risk almadan kazanç elde etme isteği maliyeti düşük, kolay kredi imkânlarına bağlı olarak tüketicilerin aşırı borçlanmasına ve kontrolsüz kredi genişlemesine neden olarak finansal sistemin kırılganlığını artırmaktadır. ABD'de kredi borçlularının ödeme güçlüğüne düşmesi ile tetiklenen kriz, bu kırılganlıklarla birlikte büyümektedir.

⁹ NTVMSNBC, "10 Soruda Küresel Kriz", 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com

¹⁰ NTVMSNBC, "10 Soruda Küresel Kriz", 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com

¹¹ M. Ali Kılıçbay, "Kriz Lâleden Çıktı", Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008, s. 49.

Reyting kuruluşlarının yüksek riskli kredilere dayalı menkul kıymetlerin notunu düşürmesiyle, bu menkul kıymetlere yatırım yapan kurumsal yatırımcıların portföylerinde tuttıkları ve kredi notu düşürülen menkul kıymetler için yeniden değerlendirme yapmaları zorunlu hale gelmektedir. Kurumsal yatırımcıların portföy değerlerinin düşmesi sonucu, bu menkul kıymetlerin asıl defter değerlerinden çok daha düşük değerlerle değerlendirilmeleri nedeniyle, 400-500 milyar dolarlık portföye sahip kurumsal yatırımcılar, ABD'de değerlendirdikleri bazı yatırım fonlarını dondurmak zorunda kalmışlardır¹².

Örneğin; 2008 Mart ayında ABD'nin önde gelen bankalarından Bear Stearns, Ocak 2007'deki piyasa değeri 20 milyar dolar olarak ölçülen şirketin tamamını 236 milyon dolar'a (hisse başı 2 dolar fiyatla) JP Morgan'a satmıştır. Bear Stearns'ten iki günde 17 milyar dolar para çekilmesi üzerine kurtulamayacağı anlaşılınca ABD Merkez Bankası (FED), batışın sistemin tümüne yayılmasını engellemek için satılma ya da iflas masasına gitme seçeneklerini terk etmek zorunda kalmıştır. FED, şirketin JP Morgan'a devri gerçekleşmezse Bear Stearns'e yardım etmeyeceği yönünde bilgi verdiğinde, Bear Stearns yetkilileri 84 dolar olarak açıkladıkları hisse başına defter değerine rağmen hisseleri JP Morgan'a 2 dolara devretmeye razı olmuşlardır. Uluslararası finans krizinin başlangıcı olarak kabul edilen Ağustos 2007 tarihinden bu yana ABD'de batan banka sayısı 13'e ulaşmıştır. Banka iflasları 2008 yılında hızlanmış ve sadece bu yıl 11 banka iflaslarını açıklamışlardır. Batan bankaların aktif büyüklüğü toplamı ise 173 milyar 800 milyon dolar düzeyinde bulunmaktadır¹³.

Kredi krizi öncesinde ABD'de beş büyük yatırım bankası bulunmakta ve bu bankalar, uzun vadeli kaynak transferi yapma görevini üstlenen mevduat toplama yetkisi bulunmayan kurumlar niteliğini taşımaktadır. Bear Stearns'ün Mart 2008'de JP Morgan'a satılmasının ardından, Bank of America Merrill Lynch'i satın alırken, alıcı bulamayan Lehman Brothers ise 15 Eylül 2008'de iflasını açıklamıştır. Son olarak FED, ABD'nin en büyük iki yatırım bankası Goldman Sachs ve Morgan Stanley'yi desteklemek için her iki bankanın da yapısını değiştirmiştir. Tüm bu gelişmeler Wall Street'teki yatırım bankacılığı modelinin sona erdiği anlamına taşımaktadır. Wall Street'in prestijli yatırım bankaları bilançolarını olası zararlara karşı hiçbir önlem almadan aşırı şekilde genişleterek, 1999'a oranla iki katından fazla bir hacimle, 2000-2006 döneminde yaratılan 7 trilyon dolarlık riskli konut ve tüketici kredilerine yatırım yapmıştır.

¹² NTVMSNBC, "10 Soruda Küresel Kriz", 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com

¹³ NTVMSNBC, "10 Soruda Küresel Kriz", 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com

Yatırım bankaları; konut sektörünün büyüdüğü ve dünyanın her yerindeki yatırımcıların hazine kâğıdı kadar güvenilir olduğu düşünülen mortgage'a dayalı menkul kıymetleri aldığı dönemde, rekor kârlar elde etmişlerdir. Ancak konut fiyatlarının düşmeye başlamasıyla, yatırım bankalarının gereken önlemleri almadığı ortaya çıkmış, Wall Street yatırım bankalarının son yıllardaki borçluluğu hızlı bir şekilde artmıştır. 2003 sonunda Lehman Brothers'ın öz sermayesi, 2003 sonundan 2007 sonuna kadar olan dönemde yüzde 73 artarken, aktif büyüklüğü yüzde 121 artmış, aynı süreçte Merrill Lynch'in aktif büyüklüğü ise yüzde 125 artarken, öz sermayesi sadece yüzde 10 büyümüştür. Tüm bu nedenler yatırım bankaları için sonun başlangıcı olmaktadır¹⁴.

ABD yönetimi, zor durumdaki şirketleri iflastan kurtarmak için Kongre'ye 700 milyar dolarlık bir paket önermiş ve tartışmalı da olsa onaylatmıştır. Herhangi bir mali kuruluşun ödenemeyen borçlarının devralınması için hükümete geniş yetki veren bu önlem paketi, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'dan bu yana en büyük mali kurtarma planı olarak nitelendirilmekte ve piyasa sürecine doğrudan müdahale olarak sermaye enjeksiyonu anlamını taşımaktadır.

Tablo 1. Seçilmiş Ekonomilerde Kriz Karşısında Alınan Bazı Önlemler

Önlemler Ülkeler	Likidite Desteği	Faiz İndirimi	Banka Borç Garantisi	Sermaye enjeksiyonu	Kamulaştırma	Mevduat Güvencesi	IMF Stand-by Anlaşması
ABD	X	X	X	X	X	X	
AB	X	X	X	X	+	X	
Almanya	#	#	X	X		X	
Arjantin	X						
Avustralya	X	X	X			X	
Brezilya	X						
İtalya	#	#	+	+	+	+	
Çin	X	X					
İzlanda		X		X	X	X	X
Macaristan	X	X				X	X
Rusya	X		X	X	X	X	
Türkiye	X	X				+	

Kaynak: TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Kasım 2008, s. 4' den oluşturulmuştur.

X: uygulanmış ya da uygulanacak

+: niyet belirtilmiş ancak önlem alınmamış

#: AB Merkez Bankası kararı geçerli

ABD ekonomisinde yaşanan sürecin bir benzeri Avrupa ülkeleri açısından da söz konusudur. Fortisbank'ın mali sağlamlığı konusunda

¹⁴ NTVMSNBC, "10 Soruda Küresel Kriz", 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com

yatırımcıların güven kaybına uğramasının ardından hisselerinin piyasa değeri yüzde 35 oranında erimiş, bunun üzerine Hollanda, Belçika ve Lüksemburg hükümetleri 2008 Eylül ayında 11.2 milyar Euro enjekte etmeye karar vermişlerdir. Aktif büyüklüğü 2007 itibariyle 605 milyar Euro olarak ölçülen Dexia; yüzde 30'luk bir değer kaybının ardından, Fransa, Belçika ve Lüksemburg hükümetleri tarafından 29 Eylül 2008'de 6.4 milyar Euro tutarında bir sermaye aktarımıyla kurtarılmaya çalışılmış ve Belçika Devleti yüzde 25,5 hisseye sahip hale gelmiştir¹⁵.

İngiltere'nin aktif büyüklük bakımından 9. Büyük bankası Bradford&Bingley kamulaştırılırken, Royal Bank of Scotland'a 13 Ekim 2008'de açıklanan finansal sektöre destek paketi çerçevesinde 20 milyar GBP kaynak aktarmıştır. İsviçre ise; hızlı fon kaybıyla karşı karşıya kalan UBS'e, 6 milyar CHF sermaye aktarımı gerçekleştirmiştir.

Bu operasyonların ortak noktası, finansal piyasalardaki aksaklık ve güvensizliklerin giderilmesi amacıyla değişen derecelerde olmak üzere, özellikle finansal kuruluşların yükümlülüklerine devlet garantilerinin getirilmiş olmasıdır. İlerleyen kriz sürecinde bu garantilerin ve kurtarma operasyonlarının diğer sektörler açısından da ortaya konması mümkün gibi görünmektedir. Bu açıdan ilk işaretler, ABD otomotiv şirketlerinin hükümet üzerindeki yoğun baskılarıyla ortaya çıkmaktadır. General Motors ve Ford Küresel Kriz'in reel sektörler açısından da yıkıcı etkilerine dayanabilecekleri noktasında kamuoyunda tereddütler oluşmaktadır. Otomotiv sektörünün özellikle işgücü ve istihdam açısından taşıdığı önem nedeniyle finansal sektörde gerçekleştirilen uygulamaların yaygınlaşması beklenmekte, ancak bu tür operasyonların liberal sisteme ne kadar uygun olduğunun tartışılması, ABD kamuoyunun yeni gündemini oluşturmaktadır¹⁶. "Üç büyükler" olarak adlandırılan GM, Ford ve Daimler-Chrysler'in yaşadıkları problemlerin kendi içyapılarından kaynaklandığı ancak kriz sürecinin sadece otomobil üreticileri açısından değil tüm ekonomiyi etkiler nitelikte olduğu ileri sürülmektedir¹⁷.

Sonuç olarak Küresel Kriz liberal Batı ekonomilerinde devletleştirilen ya da kamunun ortak olduğu onlarca banka, şirket ve

¹⁵ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008, s. 3.

¹⁶ The Economist, November 15th 2008, s. 15. Bu konuda otomobil üreticileri; sektör için gerekli rakamın 50 milyar dolar olduğunu ve bunun finansal sektöre sağlanan 1 trilyon dolarla kıyaslandığında, Amerikan vergi mükellefleri açısından tartışılmaması gerektiğini ileri sürmektedirler.

¹⁷ Daniel J. Mitchell, "Say No to Auto Bailout", CNN, November 13, 2008, www.CNN.com

yüz milyonlarca dolarlık iflas anlamına gelmektedir. Bank of England Ekim 2008 itibariyle; küresel ölçekte finans kuruluşlarının 2,8 trilyon Dolar kayba uğrayacaklarını ve sonuç olarak finansal krizin devam edeceğini öngörmektedir. Küresel Kriz'in dünya ekonomisine maliyetinin ise yaklaşık 8 trilyon Dolar civarında gerçekleşeceği ve bu rakamın krizin reel ekonomilere yayılmasıyla birlikte artacağı ileri sürülmektedir¹⁸. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tahminlerine göre; 2009'da tüm dünya ölçeğinde oluşacak 20 milyon işsiz¹⁹, talep seviyelerine bağlı olarak daralan ticaret hacmi, ekonomik büyümenin yavaşlaması ve gelir dağılımını dengesizliklerinin artmasına paralel sosyal huzursuzluklar gibi sayısız olumsuz gelişme de dünya ekonomilerini bekleyen diğer tehlikelerdir. Asıl sorun, bu tehlikelerle mücadele edilirken devletin fonksiyonlarının teori ve politika açısından ne kadar genişlemesi gerektiğidir.

Bu gelişmelerin kapitalizm'in sonu olacağını ileri süren yaklaşımlar kadar, yaşanan sürecin kapitalizm ve küreselleşmenin yeni bir boyuta taşınmasına yol açacağını iddia eden düşünceler de ağırlık kazanmaktadır. Küresel Kriz'le birlikte yaşanan gelişmelerin sadece "piyasa işleyişinin hükümetin dışında bir süreç olduğu efsanesinin sona ermesi" anlamını taşıdığı ileri sürülmektedir. Serbest piyasanın devletin denetimiyle oluştuğu, Küresel Kriz'in bu gerçeğin anlaşılmasını sağladığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla piyasa devletin, devlet de piyasanın bir ortağı olarak görülmeli ve regülasyonlar olmaksızın, sermaye piyasaları, banka ve aracı kurumların varlıklarını devam ettiremeyecekleri kabul edilmelidir²⁰.

Bu nedenle; bundan sonraki serbest piyasa anlayışı ya da geniş anlamıyla "kapitalizm"in, rasyonel bir düzenlenme (regülasyon) sürecinden geçmek zorunda olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Küresel Kriz ve sonrasında devlet-ekonomi ilişkileri yeni ve farklı bir boyutta değerlendirilmelidir.

B. DEVLET-EKONOMİ İLİŞKİSİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜM: REGÜLASYON

Gelişmiş Batı ülkelerinin tarihinde her birkaç yüz yılda büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Kısa bir zaman dilimi içerisinde

¹⁸ BBC, October 28, 2008, www.bbc.co.uk

¹⁹ Tepeli, a.g.m., s. 22.

²⁰ Zakaria, a.g.m., s.25

toplum kendini yeniden düzenlemekte; dünya görüşü, temel değerleri, sosyal ve siyasi yapısı, sanatı, kilit kurum ve kuruluşları değişmektedir. Bu sürecin sonunda, daha önceden hayal bile edilemeyen yeni bir dünyanın ortaya çıktığı görülmektedir²¹. Küresel Kriz ile yaşanan sürecin bir değişim dönemi olarak değerlendirilmesi ve kesin olarak “geleceği biçimlendirecek günler” olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Söz konusu dönüşüm sürecinde belki de toplumları en fazla etkileyen, devlet ve ekonomiye müdahale kavramlarının tanımlanmasında yaşanan değişikliklerdir. Son yirmi yılın gelişmelerine bakıldığında; ABD’de Jimmy Carter’la başlayan “anti-hükümet” oluşumu, R. Reagan ve George Bush’la devam ederken, İngiltere’de M. Thatcher dönemini kapsayacak şekilde büyük çaplı özelleştirmelerle uygulanmıştır. Ancak sonuçlar beklenenin aksine hükümet harcamalarında ve bütçe açıklarında önemli sıçramaları beraberinde getirmiş ve kamu sektörü büyümekle kalmamış aynı zamanda hantallaşmıştır. Bu nedenle hükümetlerin performans kapasitelerinin artırılarak ekonomiye müdahalelerde geri dönmesi, süreci tersine çevirmesi ve büyük depresyonlardan kaçınabilme yeteneğini yeniden kazanması önem taşımaktadır²².

İktisadi doktrinlerin tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde de, 1929 Büyük Buhran’a kadar devletin ekonomiyi yönetmesi, durgunluk ve depresyonu önleyecek müdahaleleri gerçekleştirmesi kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Bu nedenle Büyük Buhran, yaklaşık olarak 20 yıl boyunca etkisini korumuş, II. Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods politikaları, IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kurumların oluşumuyla sonuçlanmıştır. Bu nokta; Büyük Buhran ile Küresel Kriz arasındaki en belirgin farklılıklardan birisini de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Küresel Kriz’in; dünya ticaretindeki serbestleşme, çokuluslu şirketlerin etkinliği, güçlü merkez bankalarının varlığı ve IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası mali kurumların fonksiyonları nedeniyle, belki de daha kısa bir sürede sona ereceği düşünülmektedir.²³

Klasik Liberal anlayışın egemen olduğu 1929 öncesi dönemin, kriz oluşumu ve önlenmesi açısından yetersiz kalması, ekonomi-devlet ilişkilerine yönelik yaklaşımları önemli ölçüde değiştirmiştir.

²¹ Peter F. Drucker, *Kapitalist Ötesi Toplum*, Çev: Belkıs Çorakçı, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993, s. 29.

²² Drucker, a.g.e., s. 226-230.

²³ Yaman Törüner, “İkinci Dünya Buhranı”, *Milliyet*, 18 Kasım 2008.

Bunun sonucu olarak 1929'dan sonra süreçte; devletin ekonomik işleyişi kontrol altına alması, kamu harcamaları yoluyla piyasalara müdahil olması gerektiği inancı Keynesyen politikalarla hız kazanmıştır. "Müdahaleci kapitalizm" olarak adlandırılan bu yaklaşım, değişik açılımlarla olsa da etkinliğini bir ölçüde sürdürmüş, sadece devlet müdahalelerinin hacmi ve yöntemleri değişiklik arz etmiştir. Bununla birlikte Kamu harcamalarının artışıyla enflasyon baskısının yoğunlaşması petrol şoklarının etkisiyle ağırlaşmış ve stagflasyon olgusu nedeniyle 1970'li yıllar, Monetarist yaklaşımları ve neo-liberal açılımları beraberinde getirmiştir.

1990'lı yıllar ise iktisadi doktrinler açısından "Anti-hükümet" anlayışıyla yaşanan deregülasyon, özelleştirme ve liberalizasyon sürecini içermiş, ancak ilerleyen dönemlerde özellikle enerji, ulaşım gibi doğal tekeller ve finansal piyasalarda deregülasyon-regülasyon tartışmalarının ağırlık kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler devlet kavramının yeniden tanımlanması açısından "yapıcı" ekonomi politikalarının, "düzenleyici" ekonomi politikalarına ya da "düzenleyici" devlet müdahalelerine dönüşmesi olarak yorumlanmıştır.

Küreselleşme kavramının serbest piyasa ve finansal liberalizasyon anlayışına dayalı olduğu kabul edilirse; Küresel Kriz'in, bu ekonomik modelin sürdürülebilir olmadığını ortaya çıkaran bir faktör olarak ifade edilmesi mümkündür²⁴. Serbest piyasa işleyişinin geçerli olduğu ekonomilerde piyasa kurumlarının hükümet müdahalelerine yönelik beklentileri ve hatta bu yöndeki baskıları, özellikle finansal liberalizasyon anlayışını zayıflatmaktadır. Finansal sistemin yeni işleyişinde merkez bankaları dışında birçok mali kuruluş parasal gücü sanal olarak istedikleri ölçüde artırabilmektedir. Dolayısıyla belirlenmiş regülasyonların yeni düzendeki sanal parayı kontrol edebilme etkinliği ortadan kalkmaktadır. Bu durum ise finansal piyasaların tamamen regülasyonların uygulanmadığı bir ortama girmesine yol açmakta ve bütün bir mali sistemi zaafa uğratmaktadır²⁵.

Küresel Kriz temelde konjonktürel bir dalgalanma olmakla birlikte aynı zamanda iktisat teorisinde hâkim liberalizasyon yaklaşımlarının bazı noktalarda yanlış çözümlemelere dayalı olduğunu göstermektedir. Mevcut iktisat teorisinin kuramsal bir revizyona ihtiyacı olduğunu gösteren Kriz süreci, serbest piyasa işleyişinde yeniden "düzenlemeci" akımları haklı çıkaran boyutlarda bir teorik oluşumu da beraberinde getirmektedir²⁶.

²⁴ Joseph Stiglitz, "Finansal Liberalizm Düzmedir", Milliyet, 23 Eylül 2008, s. 8.

²⁵ Güngör Uras, "... Zor oyunu Bozdu", Milliyet, 23 Eylül 2008, s. 8.

²⁶ Erinç Yeldan, "İktisat Teorisine Revizyon Gerekecek", Milliyet, 23 Eylül 2008, s. 8.

Küresel Kriz'in, sınırlandırılmayan bir piyasanın zararlı olduğuna ilişkin düşüncelerin yeniden fark edilmesine zemin hazırladığı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle; piyasaların yaratıcı katkısıyla yapıcı sosyal müdahaleyi birleştirmeye yarayan ve anlamlı bir "düzenleme"yi içeren, "kurumsal reform"un gerçekleşmesi, yaşanan krizin en olumlu sonucu olarak ifade edilmektedir²⁷.

Ekonomilerin büyüme dönemlerinde kamuoyu, işleyiş yapılarına yönelik teorik tartışmaları fazlaca önemli bulmazken, kriz dönemlerinde iktisadi teorilerin yeniden tartışıldığı ve hatta en etkili neo-liberal yaklaşımların bile toplum genelinde eleştirildiği görülebilmektedir²⁸. Kapitalizm açısından vazgeçilemez nitelikte olan piyasa işleyişi gerçekte, regülasyonlardan daha ziyade geniş hükümet müdahaleleriyle oluşturulan kurtarma paketleri (bailout) tarafından bozulmaktadır. Liberal ekonomilerde piyasa sürecindeki radikal değişiklikleri belirleyen "para" ve "ekonomik güç" kavramlarının etkinliği azalırken, bunun yerine hükümet programlarına yönelik lobi faaliyetlerinin etkinliği artmaktadır. Dolayısıyla 1929 sonrasının "müdahaleci kapitalizm" anlayışı, 2008 Küresel Kriz ile birlikte "düzenleyici kapitalizm" boyutuna ulaşmakta ve düzenleme, denetleme ve yönlendirme fonksiyonlarını da içeren "regülasyon" kavramını ön plana çıkarmaktadır.

Regülasyon terimi kamu politikasının ya da geniş bir çerçevede devlet-toplum-ekonomi ilişkilerinin hukukî bir formu olarak nitelendirilmektedir. Bireylerin veya firmaların belirlenmiş fiyatları sürdürmeye, belirlenmiş piyasalara girmemeye, belirlenmiş üretim tekniklerini kullanmaya, belirlenmiş ücret politikaları uygulamaya, belirlenmiş mal ve hizmetleri üretmeye zorlanmaları, uyulmaması durumunda yaptırımlarla karşı karşıya bırakılmaları, regülasyonların genel niteliklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla regülasyon devletin hangi alanlara, nasıl ve ne düzeyde müdahale edeceğinin bir ölçüsü olarak tanımlanmaktadır²⁹.

Ekonomik gelişmenin erken aşamasındaki toplumların korumacı politikalarından veya regülasyonlardan yarar sağladıkları, oysa gelişmiş ekonomilerin bu tür uygulamalardan aynı faydaları sağlamadıkları, tarihsel açıdan ileri sürülebilmektedir³⁰. Bu iddia gelişmiş ekonomilerde oluşturulan regülasyonların gerçekte problemi çözmesine

²⁷ Amartya Sen, "Eski Düşünceler Şimdi Fark Ediliyor", Milliyet, 23 Eylül 2008, s. 8.

²⁸ Stephan Marglin, "Rethinking Economics", Global Financial Crisis 2008, May 21, 2007, www.globalissues.org

²⁹ M. Okan Taşar, Piyasa Ekonomilerinde 3R: Rekabet, Regülasyon ve Reform, Konya: Sayram Yayınları, No: 28, 2008, s. 85.

³⁰ Global Issues, "Deregulation or Protectionism", August 04, 2005, www.globalissues.org

ler bile bir şeyler yapıldığını göstermek için “sembol” olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Regülatör birimler ve politikacılar, daima en son krizle savaşmaya yoğunlaşmakta; böylece daha güçlü yeni krizlere yol açma riski artarken, regülasyon ve kontroller çoğunlukla yeni zorluklarla sonuçlanmaktadır.³¹

Joseph Stiglitz finansal piyasalardaki yanlışlıkların ve Küresel Krizi tetikleyen faktörlerin, zayıf yapısal dizayn, rekabet aksaklıkları ve “şeffaflık” yetersizliklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu noktada regülasyon yapısındaki problem şeffaflık ve bilgilendirme boşlukları olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla finansal sistemin güven kazanabilmesi için doğru regülasyonların oluşumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Daha güçlü ve kuşatılmaya daha dirençli, köklü regülasyonlar finansal piyasalara büyük kolaylık sağlayacak, iyi dizayn edilmiş regülasyonlar kısa dönemde “koruyucu” uzun dönemde ise yenilikçi gelişmeleri cesaretlendirmektedir. Geniş bir çerçeveyi oluşturan regülasyon reformlarının uygulanmaması halinde, finansal piyasaların güven tesis edici restorasyonunun gerçekleşmeyeceği iddia edilmektedir³².

Zorlu bir süreç olarak tanımlanan regülasyonlar her şeye rağmen, sağlıklı bir liberal ekonomi ve toplum oluşumu için en önemli yatırım olarak nitelendirilmekte, gelecek dönemlerde de kapitalist sistemde hatalar oluşabileceği, ancak bu durumun kapitalizm’in sonu olarak değil, sadece tekrar başlamak için bir fırsat olarak görülmesi gerektiği ileri sürülebilmektedir³³.

C. KÜRESEL KRİZ ve TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Küresel Mali Kriz’in her açıdan Küresel Kriz’ e dönüştüğü dünya ekonomilerinde yaşanan gelişmelerin, Türkiye ekonomisi gibi dışa açık bir serbest piyasa ekonomisini etkilemesi tamamen doğaldır. Doğal olmayan; finansal açıdan güçlü bir ekonominin finansal krizlerden etkilenmemesiyle, finansal krizlerin reel ekonomi üzerindeki etkilerinin birbirine karıştırılmasıdır. Finansal bir krizin belki de en öngörülebilir sonucu; devletin ekonomiye müdahalesine yönelik algulamalardan, reel ekonominin bütün sektörlerini içerecek kadar geniş bir çerçevede, yaşanan Küresel Kriz’in her açıdan etkili olabileceği gerçeğidir.

³¹ Johan Norberg, “Regulators Cannot Avert Next Crisis”, The Australian, October 7, 2008, www.cato.org

³² Joseph Stiglitz, “A Crisis of Confidence”, Guardian, October 22, 2008, www.guardian.co.uk

³³ Mark Shuttleworth, Global Financial Crisis 2008, Global Issues, www.markshuttleworth.com

1. Devlet-Ekonomi İlişkileri Açısından Türkiye Ekonomisi

Finansal açıdan güçlü bir ekonomik yapının oluşması özellikle 2001 Krizi sonrasında gerçekleştirilen bir dizi “dönüşüm”ün olumlu sonuçları olarak nitelendirilmelidir. Dalgalı kur sistemi, kamu harcama ve gelirlerinde sıkı mali disiplin ve banka sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulamalar, 2001 sonrası Türkiye-IMF istikrar programının ana unsurlarını oluşturmaktadır. İstikrar programının sürdürülmesi yönünde siyasi oluşumun kararlılığı ve Türkiye-AB üyelik sürecinin gerektirdiği yapısal düzenlemelerin de etkisiyle 2001 sonrası dönem, Türkiye Ekonomisinde gerek ulusal gerekse uluslararası bir güven ortamının oluşumuna zemin hazırlamıştır³⁴.

Finansal sistemin güçlendirilmesine yönelik hukukî düzenlemelere örnek olarak; Merkez Bankası Kanunu’nda değişiklik (25.04.2001 tarih ve 4651 sayılı kanun), Bankacılık Kanunu(19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı kanun), Kredi Kartları Kanunu (23.02.2006 tarih ve 5464 sayılı Kanun) verilebilir. Bunlara ek olarak henüz tasarı halindeki düzenlemeler örneğin; sigorta kanunu tasarısı, ticaret kanunu tasarısı icra-iflas kanun tasarısı gibi ekonomik hayatı ilgilendiren temel hukuk alanlarında, yeni bir yapılanmayı içeren girişimler de mevcuttur.

Ayrıca 2001 Kriz sonrası döneme yön veren regülasyon kurumlarına örnek olarak ise; Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu (1999 tarih-4389 sayılı Kanun), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (2001 tarih ve 4628 ile 4628 sayılı Kanunlar), Kamu İhale Kurumu (2002 tarih ve 4734 sayılı Kanun), Tütün ve Alkollü İçecekler Piyasası Düzenleme Kurumu (2002 tarih ve 4733 sayılı Kanun), Telekomünikasyon Kurumu (2000 tarih ve 4502 sayılı Kanun) gibi oluşumlar sıralanabilmektedir³⁵.

Sadece 2001 açısından yapılan bu sıralamanın dışında daha önceki dönemlerde oluşturulan hukukî düzenlemeler ve regülatör birimler de Türkiye Ekonomisinde oldukça önemli görevler üstlenmektedirler. 1994 tarihli Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ve Rekabet Kurumu, 1982 tarihli Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu, hukukî olarak bağımsız idari otorite (BİO) olarak adlandırılan regülasyon kurumlarının en belirgin örneklerini oluşturmaktadırlar. Özellikle Rekabet Kurumu’nun serbest piyasa ekonomisinin işleyiş sürecindeki rolü ve monopolleşme eğilimin ortadan kaldırılmasına yönelik fonksiyonları fazlasıyla anlam ifade etmektedir.

³⁴ Taşar, a.g.e., s. 151.

³⁵ Taşar, a.g.e., s. 117.

Regülasyon uygulamalarının temel unsuru olarak nitelendirilen regülatör birimlerin kısa bir zaman aralığında ve başarılı bir şekilde ekonomi üzerindeki etkilerinin artması, Türkiye’de devlet müdahalesi kavramının ve devletin ekonomi içerisindeki ağırlığının yapısal bir değişiklik geçirdiğini kanıtlamaktadır. Ekonomide mal ve hizmet üreten bir devlet anlayışından “düzenleyici devlet” anlayışına geçiş sürecinin, gelişmiş ekonomilerle paralel bir seyir izlediği ve hatta özellikle finansal regülasyon noktasında daha başarılı olduğu iddia edilebilmektedir³⁶. Bankacılık alanındaki hukukî düzenlemelerin ve BDDK gibi regülatör bir yapının oluşturulmasının önemi, Küresel Kriz sürecinde çok daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Temel başlıkları ve birimleriyle ortaya konan ve regülasyon uygulamalarının; Türkiye Ekonomisi’ni özellikle finansal yönden güçlü kıldığı, küresel ölçekli bir finansal krizin etkilerini zayıflattığı ortadadır. Ancak her bir finansal krizin beraberinde ekonomik bir krizi getirdiği, hatta siyasi eğilimleri ve tercihleri bile etkileyebilecek bir boyuta ulaşarak, siyasi iktidarlar açısından küresel kriz’e dönüşmesi ihtimalinin yüksek olduğu da unutulmamalıdır.

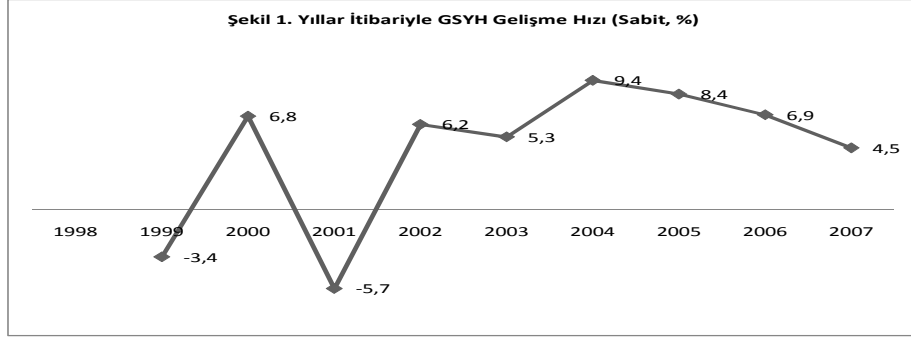
2. Türkiye Ekonomisi’nde Küresel Kriz ve Gelişim Süreci

Küresel Kriz’in Türkiye ekonomisi üzerinde yol açacağı olumsuz etkilere ait en önemli makro ekonomik göstergeler: büyüme oranları, sanayi üretim verileri, dış ticaret rakamları, istihdam verileri olarak sıralanabilmektedir. Ancak bu göstergelerin, Küresel Kriz’in sadece ekonomik sonuçlarını ölçmeye yönelik olduğu ve siyasi, sosyal yönlerinin farklı göstergelerle anlaşılabilmesi kabul edilmelidir. Ayrıca istatistikî verilerin belirli bir zaman gecikmesiyle oluşturulduğu dikkate alınmalı ve Küresel Kriz’in etkilerinin bütün ekonomik göstergelere henüz tam anlamıyla yansımadağı da belirtilmelidir.

İlk olarak Türkiye Ekonomisi’nin yıllar itibariyle GSYH’ya ilişkin gelişmeleri dikkate alındığında; 2004 yılından itibaren gelişme hızında düşüş eğilimi içerisinde bulunduğu rahatlıkla görülmektedir. Ekonomideki bu daralma sürecinde Küresel Kriz’in etkilerinin henüz tam anlamıyla ortaya çıkmadığı düşünülürse, ilerleyen dönemlerde küresel ekonominin talep ve pazar daralmaları karşısında düşüş eğiliminin

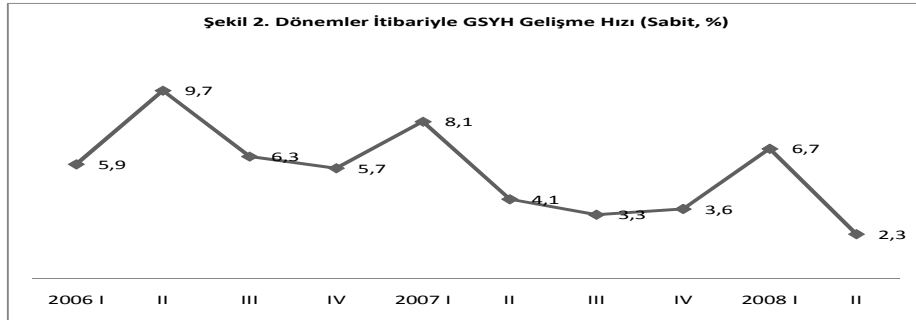
³⁶ Özelleştirme açısından istenen düzeyde bir gelişme sağlanamamış olsa bile doğal tekeller, monopoller ve piyasa regülasyonu açısından alınan mesafe oldukça anlamlıdır. Burada önemli olan, ekonomide devletin rolünün tanımlanması ve devlet müdahalelerin düzenleme ve koordinasyon boyutunda, regülatör unsur olarak görülmesidir.

artarak devam edebileceği öngörülmelidir. Benzer bir talep daralmasının iç ekonomi açısından da söz konusu olduğu kriz sürecinde, ekonomik büyümeye ilişkin göstergelerin negatif değerlere ulaşması mümkün gözükmemektedir.

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Sayı:57, 31 Mart 2008.

Dönemler itibariyle GSYH gelişme hızı incelendiğinde ise; 2008 yılının ikinci çeyreğinde büyüme hızı yüzde 2,3 olarak ölçülmekte ve bu oran son dönemlerin en düşük büyüme performansına karşılık gelmektedir. Büyüme hızında gözlenen yavaşlamanın, özellikle mal ve hizmet ithalatının mal ve hizmet ihracatından daha hızlı artmasından, dolayısıyla dış ticaret verilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir³⁷. Dünya ticaretindeki gelişmeler de dikkate alındığında, büyüme hızının seyri olumsuz yönde belirginleşmektedir.

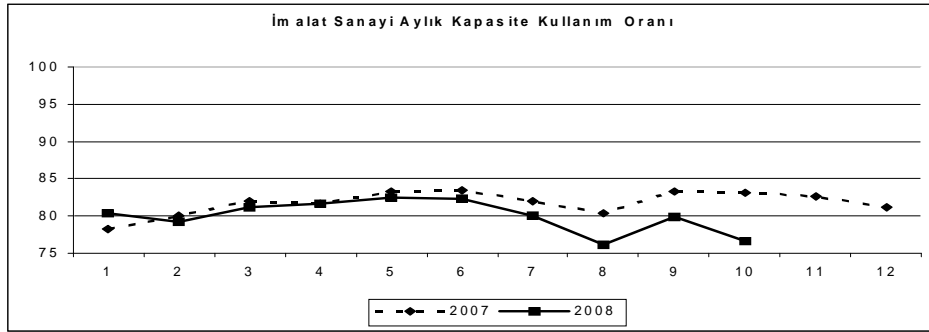
Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Sayı: 147 ve Sayı: 108'den oluşturulmuştur.

³⁷ TÜİK, **Haber Bülteni**, Sayı:147, 10 Eylül 2008.

İkinci olarak reel ekonominin genel yapısını açıklamaya yönelik sanayi üretim endeksleri esas alındığında ise, büyüme rakamlarındaki benzer olumsuzlukların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Ağustos ayı endeksine göre sanayi üretimi son 31 ayın en kötü performansını sergileyerek, yüzde 4 oranında azalırken, ekonomik büyümedeki yavaşlamanın da etkisiyle Eylül ayı sanayi üretiminde söz konusu azalma oranı yüzde 5,5 olarak ölçülmektedir. Toplam 16 sektörde üretimin düştüğünü gösteren bu rakamı, Eylül ayı kapasite kullanım oranında (yüzde 79,8) geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,1'lik bir azalma izlemektedir³⁸.

İmalat sanayi eğilim anketi sonuçlarına göre; 2008 Eylül ayında işyerlerinin tam kapasite çalışmamasının en önemli nedeni olarak iç talep yetersizliği gösterilmektedir³⁹. Benzer şekilde 2008 Ekim ayında da, işyerlerinin tam kapasite ile çalışmamasının nedenleri arasında talep yetersizliği ilk sırada yer almaktadır. Hammadde yetersizliği, mali imkânsızlıklar, işçilerle ilgili meseleler ve enerji yetersizliği ise diğer nedenleri oluşturmaktadır. İmalat sanayinin kapasite kullanım oranlarındaki gelişmelerde, iç pazar talep yetersizliğinin yüzde 51,1 ve dış pazar talep yetersizliğinin ise yüzde 23,5 oranında etkili olduğu gözlenmektedir. İşyerlerinde Ekim ayı üretim miktarı yüzde 3,3 azalırken, 2008 yılı Kasım ayında üretim miktarının yüzde 1,5 azalacağı beklenmektedir⁴⁰.

Şekil 3. 2007-2008 İmalat Sanayi Aylık Üretim Endeksi

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:175, 11 Kasım 2008.

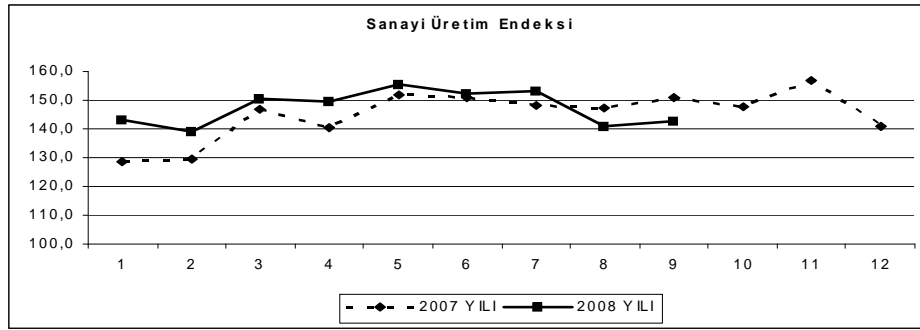
³⁸ Metin Under, "Kriz Çoktandır İçimizde", Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008, s. 47.

³⁹ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008, s. 16.

⁴⁰ TÜİK, Haber Bültenleri, Sayı: 175, 11 Kasım 2008.

Bir diğer kriz sinyali ise; 2008 Ocak-Eylül döneminde kurulan şirket sayısının geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 3,3 azalması, kapanan işyeri sayısının ise yüzde 50 artış göstermesidir. Sadece Eylül ayı içerisinde piyasalardan çekilen gerçek kişi işletme sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 43 oranında artmaktadır⁴¹.

Şekil 4. 2007-2008 Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:174, 10 Kasım 2008.

Aylık Sanayi Üretim Endeksi'nin, 2008 yılı Eylül ayında 2007 yılı Eylül ayına göre yüzde 5,5 azalış göstermesi, sanayi üretiminin üçüncü çeyrekte oldukça sert düşüşler yaşadığını ortaya koymaktadır⁴². Mevsimlik etkilerden arındırılmış veriler de bu gözlemi doğrulamakta ve 2001 yılından beri ilk kez çeyrek bazında sanayi üretim endeksi negatif bir seyre dönüşmektedir. Dolayısıyla resesyon tartışmalarının sona ermesi gerektiği ve Türkiye ekonomisinin yaz ayları itibariyle resesyona girdiği iddia edilebilmektedir⁴³.

Yaklaşık olarak iki bin yan sanayi kolunu etkileyerek önsel ve gerisel bağlılığı yüksek bir sektör olarak nitelendirilen ve GSMH'nin yüzde 33'ünü ifade eden inşaat sektörü; 2002 ile 2007 arasında ortalama yüzde 15 büyürken, 2008'in ikinci çeyreğinde binde 9'luk büyümeyi ancak gerçekleştirebilmesi Türkiye'nin ekonomik durgunluğa girdiğinin önemli işaretlerinden birisini oluşturmaktadır.

Üçüncü olarak Türkiye Ekonomisinin dış ticaret göstergeleri ekonomik daralmanın izlerini taşımakta, özellikle dış açık ve finansmanı noktasında olumsuz bir beklentinin yaygınlaşmasına yol

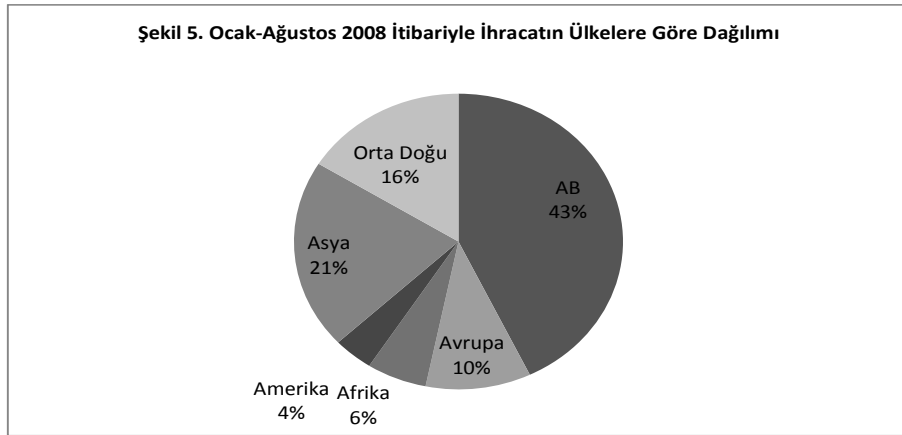
⁴¹ Under, a.g.m., s. 47.

⁴² TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 174, 10 Kasım 2008.

⁴³ Asaf Savaş Akat, "Üçüncü Çeyrekte Sanayi Üretimi", Vatan, 11 Kasım 2008.

açmaktadır. Türkiye ihracatının yüzde 66'sını oluşturan beş sektör için, Ekim 2008'e kadar ihracat artışı yüzde 34,44 gerçekleşirken, sadece Ekim ayında bu sektörlerin yüzde 4,25 oranında bir azalmayla karşı karşıya kalmaları, beklentilerin "kötümserlik"ten kaynaklanmadığını göstermektedir. Söz konusu oranlar; hem Türkiye'de ekonomik krizin derinliğini ölçmesi hem de Küresel Kriz'den kaynaklanan dış pazar ve talep daralmasının ilerleyen süreçte daha olumsuz bir seyir izleyebileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Otomotiv, tekstil, elektrik-elektronik, kimya, demir-çelik ürünleri olarak tanımlanan beş önemli sektör içerisinde özellikle yüzde 21,8'lik bir azalma ile otomotiv, yüzde 17,15'lik bir azalma ile tekstil ve yüzde 0,7'lik bir azalma ile elektrik-elektronik dikkat çekmektedir⁴⁴.

Avrupa'da gittikçe derinleşen krizden en fazla etkilenecek sektörlerden birisi olarak nitelendirilen otomotiv ise; Ağustos ayında yüzde 12,9 toplam araç üretimi düşüşü sergilemektedir. Yine aynı dönemde toplam pazar daralması yüzde 14 oranında gerçekleşirken, üretiminin yüzde 70'ini Avrupa'ya ihraç eden sektör açısından böyle bir gelişme, Türkiye'nin dış ticaretine yönelik kaygıları arttırmaktadır. Benzer bir süreç beyaz eşya ve tekstil sektörleri açısından da yaşanmaktadır⁴⁵. Türkiye açısından reel sektörlerdeki kaygıları arttıran temel unsur ise; Küresel Kriz'den kaynaklanan talep ve pazar daralmalarının özellikle AB ve ABD ekonomilerinde yoğunlaşmasıdır.

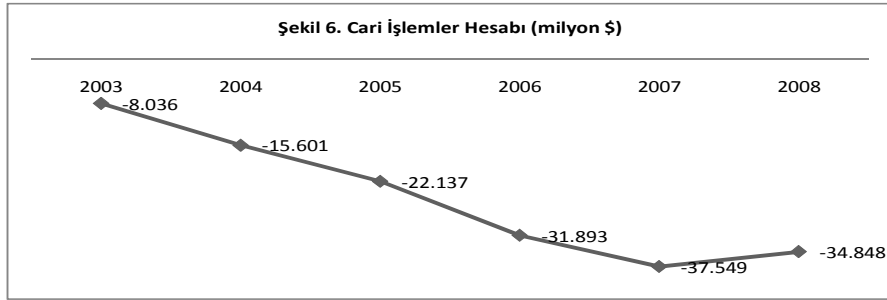

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Eylül 2008, www.dpt.gov.tr

⁴⁴ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008, s. 28.

⁴⁵ Under, a.g.m., s. 48.

2008 Ocak-Eylül döneminde; 2007 yılının aynı dönemine göre ihracat yüzde 38 artarak 105.349 Milyon Dolar, ithalat ise yüzde 34,4 artarak 163.518 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2007 Ocak-Eylül döneminde 45.351 Milyon Dolar olan dış ticaret açığı, artış eğilimini sürdürmekte ve 2008 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 28,3 oranında artarak 58.169 Milyon Dolar'a yükselmektedir⁴⁶.

Kaynak: DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Eylül 2008, www.dpt.gov.tr
Not: 2007 Geçici ve 2008 Ocak-Ağustos Dönemi rakamlarıdır.

Küresel Kriz'in farklı özelliklerinden birisi olarak değerlendirilen gelişmiş ekonomilerde başlaması; küresel talep yetersizliği, pazar daralması ve rekabet nedeniyle, döviz kurları yükselse bile Türkiye ekonomisinde ihracat rakamlarının istenen düzeylere ulaşamayacağını önemli bir sorun olarak ortaya çıkarmaktadır.

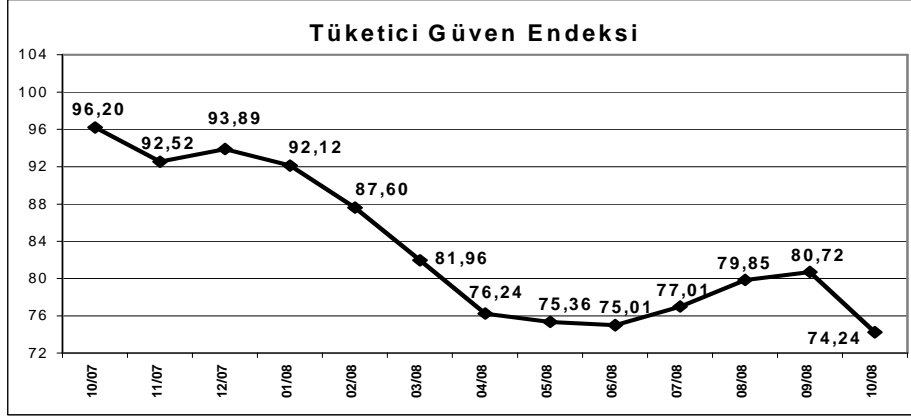
İç talep açısından da ilerleyen dönemlerde olumsuz bir seyir izlenebileceğini tanımlayan en önemli ölçüm tüketici güven endeksleri olarak ifade edilebilmektedir. İç pazarın niteliğini yansıtan ve tüketicilerin davranışlarını bir eğilim olarak ölçmeye yönelik bu endekslerin ortaya çıkardığı temel gerçek; geleceğe yönelik güvenin büyük ölçüde sarsılmış olmasıdır.

2008 yılı Eylül ayında 80,72 olan Tüketici Güven Endeksi, 2008 yılının Ekim ayında Eylül ayına göre yüzde 8,03 oranında azalarak 74,24 değerine gerilemektedir. Güven endeksindeki bu seyir; tüketicilerin mevcut ve gelecek dönem satın alma gücü, genel ekonomik durum, iş bulma olanakları ve mevcut dönemin dayanıklı tüketim malı satın almak için uygunluğuna dair değerlendirmelerinin kötüleşmesinden kaynaklanmaktadır⁴⁷.

⁴⁶ TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:171, 31 Ekim 2008.

⁴⁷ TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 180, 17 Kasım 2008.

Şekil 7. Temmuz 2007-Ekim 2008 Tüketici Güven Endeksi

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:180, 17 Kasım 2008.

Geleceğe yönelik kötümser beklentileri destekleyen en önemli faktör, işsizlik oranlarının kriz dönemlerinde artış eğilimi sergilemesidir. Bu noktada özellikle kentsel bölgelerde ve tarım dışı alanlarda istihdam edilen işgücünün daha fazla işsiz kalma riski taşıdığı ileri sürülebilmektedir. Dolayısıyla Küresel Kriz'in Türkiye açısından sosyal ve toplumsal olarak en ağır sonuçlarını ifade eden istihdam verileri dikkate alındığında da, olumsuz beklentiler ön plana çıkmaktadır.

Sektörel dağılım açısından istihdam verileri Ağustos 2008 itibariyle; tarım sektöründe istihdamın payının 0,1 puan, sanayi sektöründe 0,4 puan artışa, inşaat sektörünün payında 0,6 puan azalmaya hizmetler sektörünün payında ise sabit bir görünüme işaret etmektedir⁴⁸.

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 207 bin kişi artarak 2 milyon 439 bin kişiye yükselmektedir. İşsizlik oranı ise 0,6 puanlık artış ile yüzde 9,8 seviyesinde gerçekleşmektedir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 0,4 puanlık artışla yüzde 12, kırsal yerlerde ise 0,7 puanlık artışla yüzde 6,3 olurken, Türkiye'de tarım dışı işsizlik oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0,8 puanlık artışla yüzde 12,7 seviyesinde gerçekleşmektedir⁴⁹. Bu oran özellikle tarım dışı sektörlerde işsizlik endişesini arttıran en önemli gösterge olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁸ TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 181, 17 Kasım 2008.

⁴⁹ TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 181, 17 Kasım 2008.

Küresel Kriz'in Türkiye ekonomisinde yol açacağı olası gelişmeler dünya ekonomileriyle benzer niteliklere sahiptir. Bu nitelikler; talep daralması, kredi maliyetlerinin artması, girdi maliyetlerinin artması, işsizlik oranlarının yükselmesi, dış açık ve dış borç rakamlarının olumsuz seyretmesi, büyüme hızının yavaşlaması, likidite ve döviz sıkışıklığı, ulusal paranın değer kayıpları gibi kriz dönemlerinin genel göstergelerini içermektedir. Dolayısıyla Küresel Kriz'in ülke ekonomileri açısından etkilerinin hafifletilebilmesi, benzer politikaların ve küresel ölçekte işbirliğinin uygulanmasıyla mümkün olabilmektedir.

Diğer taraftan yüksek cari açık, tüketici ve yatırımcı güveninde azalma, yerel seçimler öncesinde kamu harcamalarında artış endişesi, yüksek girdi maliyetlerinden kaynaklanan rekabet gücü kaybı, yatırımlarda beklenen iyileşmelerin gerçekleşmemesi ve özel sektörün döviz cinsinden borçlanması gibi Türkiye Ekonomisine özgü nitelikler olarak tanımlanmaktadır. Bu nitelikler özellikle reel ekonomi açısından Küresel Kriz karşısında zayıf bir görünüm sergilenmesine yol açmaktadır⁵⁰. Bu nedenle, Kriz'in olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tutarlı bir önlem paketinin oluşturulması gerekmektedir.

3. Türkiye Açısından Küresel Kriz'e Yönelik Çözüm Önerileri

Öncelikle Küresel Kriz'in yol açtığı istikrarsızlıkların önlenmesine yönelik uygulamaların siyasi geleceğe ilişkin kaygılardan soyutlanması fazlasıyla önem taşımaktadır. Bu nedenle bütçe ve mali disiplinin korunması, seçim ekonomisine yönelik uygulamaların gündeme alınmaması gerekmektedir. Kamu harcamalarının azaltılması toplumsal mal ve hizmet üretimi açısından mümkün olmasa da, en azından kamu harcama artışlarının önlenmesine yönelik yaklaşımların benimsenmesi mümkündür.

Mali disiplinin uygun bir IMF programı ile desteklenmesi; özellikle uluslararası sermaye kuruluşları açısından ve reel ekonomide güven unsurunun oluşturulması noktasında anlam taşımaktadır. Derecelendirme kuruluşlarının şirket bilançolarını analiz ederken kriz ortamının oluşmasına yol açtıkları suçlamasıyla itibar kaybettikleri bir süreçte, IMF anlaşmaları ülkeler açısından önemli bir derecelendirme unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle IMF-Türkiye ilişkileri tarihsel açıdan hiç olmadığı kadar hassasiyet taşımaktadır. Kamuyu tatmin etmeye yönelik politik söylemlerden kaçınılması, bu açıdan bir zorunluluktur.

⁵⁰ TİSK, "Sonbahara Girerken Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Görünüm", İşveren, Eylül 2008 Özel Eki, Cilt:46, Sayı:12, s. 17.

Regülasyon kurumlarının kriz’le birlikte artan önemi, bu kurumların gerek kendi aralarında gerekse reel ekonomiyle koordinasyonuna ilişkin düzenlemeleri kaçınılmaz kılmaktadır. Üst koordine birimlerinin oluşturulması ve ekonomi yönetimiyle birlikte organize edilmesi gerekmektedir.

Her ne kadar 2001 Krizi sonrasında önemli yapısal değişikliklerle finansal sistem güçlendirilmiş olsa bile yaşanan Küresel Kriz’in finansal boyutu da dikkate alınmalı ve özellikle Merkez Bankası-Hükümet, BDDK-Hükümet ve TMSF-Hükümet ilişkilerinde ekonomi yönetimi piyasalara güven verebilecek duyarlılıkta olmalıdır. Ekonomi üst yönetimi açısından bu bir zorunluluktur. Aksi takdirde finansal alanda yaşanacak bir sorun, tüm ekonomik birimleri etkileyerek, Türkiye’nin 2001 Krizi’nden elde ettiği yapısal birikimi ve avantajını ortadan kaldıracak, kriz karşısındaki kırılganlığını arttıracaktır.

Bankacılık sektöründe mevduata yönelik güvencelerin zamanında ve yeterli ölçülerde uygulanması esas olmalıdır. Gelişmiş ülkelerin bu yöndeki politikalarının fazlasıyla etkili ve çabuk gerçekleştirildiği dikkate alınır, Türkiye’nin bu alanda bir politika belirsizliği sektörü olumsuz etkileyecek ve kriz’i derinleştirebilecektir.

Özellikle ticari ve bireysel kredi kullanımına yönelik teşviklere, kredi kullanımında kamu keseneklerinin azaltılmasına ve kredi maliyetlerinin düşürülmesine yönelik girişimler de anlam taşıyacak uygulamalardır. Sadece reel sektöre ya da KOBİ kullanımına yönelik kolaylıklar değil, kriz’in ilerleyen aşamalarında oluşabilecek iç talep daralmasının önlenmesine açısından tüketici kredilerine de kolaylıklar düşünülmelidir.

Türkiye’nin Küresel Kriz’in etkilerinin giderilmesine yönelik başvurduğu yasal düzenlemelerinden birisi de “varlık barışı yasası” olarak nitelendirilen ve yurtdışında parası olanların kaynağı ne olursa olsun herhangi bir araştırma ve incelemeye muhatap olmaksızın bu paralarını Türkiye’ye getirmelerini sağlayan Kanuni düzenlemedir. Kamu oyununda varlık barışı olarak tanınan 5811 sayılı bu Kanunla küresel ekonomik krizin etkilerini azaltmak amacıyla bazı varlıkların ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır. Ancak kanunda yer alan “kaynağın araştırılmaması” ifadesi, Türkiye’nin kara para aklanan ülkelere biri haline gelmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Bu tür bir uygulama Türkiye’nin yolsuzluk endekslerinde daha alt sıralara gerilemesine sebebiyet verebileceği gibi, OECD’nin bankacılık sistemi şeffaf olmayan ülkelere yönelik yaptırımlarına muhatap olmasını da mümkün kılacaktır. Alınan tüm bu risklere rağmen gelişmiş

ekonomilerin mevduat güvence limitlerini artırmış oldukları bir dönemde, bu yasal düzenlemenin Türkiye ekonomisine kazandıracığı kaynakların boyutu da ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır⁵¹.

Ekonomik gelişmenin itici gücü olarak nitelendirilen ve dış ticaret kompozisyonunda etkili bir yere sahip olan otomotiv, tekstil, beyaz eşya gibi sektörlerde teşvik uygulamaları, dış ticaret verileri de dikkate alındığında kaçınılmaz görünmektedir. Dünya ticaret hacminde yaşanması muhtemel bir daralma, söz konusu sektörleri ve Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkileyecektir. Gerek dış ticaret açıklarının gerekse istihdam verilerinin krizden etkilenmemesi için sektörel teşvikler uygun hukukî kriterlerle gerçekleştirilmelidir.

İşsizlik oranlarının yüksek seyrettiği ve istihdam politikalarının yetersiz kaldığı Türkiye ekonomisinin Küresel Kriz karşısındaki en önemli zayıflığı bu noktada belirginleşmektedir. İşsizlikteki artışların toplumun gelir düzeyini ve paralel olarak iç talebin büyük ölçüde daralmasını da beraberinde getireceği unutulmamalıdır. Bu noktada emek piyasasında vergi uygulamalarının ve sosyal güvenlik primlerinin personel çalıştırmayı kolaylaştıracak şekilde azaltılması, rasyonel bir politika olarak nitelendirilebilir.

SONUÇ

Küresel Mali Kriz Olarak nitelendirilen sürecin dünya ölçeğinde ekonomik, siyasi, toplumsal ve en önemlisi yapısal bir krize dönüşmesi mümkündür. Özellikle devlet-ekonomi ilişkilerinde liberal politikaların yeniden sorgulanmasına ve farklı arayışların ortaya çıkmasına yönelik beklentiler oldukça güçlenmektedir. Liberal açılımların yoğun devlet müdahaleleriyle süreceği ifade edilmekle birlikte, bu gelişmelerin kapitalist sistemlerin "son"u olarak nitelendirilmesi oldukça iddialı bir yaklaşım olarak görülmektedir. 1929 Bunalımından daha derin, hızlı ve etkili bir küresel kriz, önceki yaklaşımlardan daha farklı uygulamaları ve uluslararası ölçekte ortak ekonomi politikalarını gerektirmektedir. Bu noktada özellikle 1980 sonrası dönemin niteleyici unsuru olan deregülasyon ve serbestleşme yaklaşımının yerini daha etkili, güçlü ve dinamik bir regülasyon sürecine bırakması öngörülmektedir. Dolayısıyla İktisadi Doktrinler Tarihi açısından yaşanan süreç önemli bir dönüm noktasını oluşturmakta, devlet ve devletin ekonomi içerisindeki fonksiyonlarını (genişletme yönünde) yeniden tartışmaya açmaktadır.

⁵¹ Sefer Yüksel, "İmaj Kaybına Değer mi?", Newsweek Türkiye, 2Kasım 2008, s. 52.

Küresel Kriz'in; mevcut "kapitalizm" anlayışına düzenleme, denetleme ve yol gösterme niteliklerine sahip regülasyon kavramını yeniden kazandıracığı ve "düzenleyici kapitalizm" olarak yeni bir tanımlamayı beraberinde getireceği düşünülmektedir. Ulusal ve uluslararası ölçekte regülasyon birimlerinin oluşturulması ya da IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve hatta Birleşmiş Milletler gibi mevcut kurumlara yeni görevler yüklenmesi söz konusu olabilecektir. Gelişmiş ekonomilerin daha yoğun olarak yaşadıkları Küresel Kriz, çözüm önerileri açısından yapısal ve küresel ölçekte dönüşümleri beraberinde getirecek, rasyonel, tutarlı, ortak ekonomik politikalarını, dünya ekonomisine kazandırabilecektir.

Türkiye Ekonomisi açısından ise; tartışılacak konu bir kriz'in var olup olmadığı değil, etkilerinin hafifletilmesi noktasında alınması gereken önlemler olmalıdır. Erken ekonomik göstergeler -mevcut haliyle bile- Türkiye'nin bir resesyona girdiğini ve ekonomik daralmanın her bir sektör açısından giderek hissedilecek şekilde artacağını göstermektedir. 2001 sonrası finansal yapıya ilişkin regülasyonlar, en azından finansal bir krizin Türkiye üzerindeki etkilerini hafifletmekte ancak reel ekonominin etkilenmemesini sağlamaktan uzak kalmaktadır.

Bu nedenle ilk ve en basit önlem regülatör birimlere yönelik bir koordinasyon sürecinin başlatılması, ekonomi politikalarına yön veren siyasi ve bürokratik birimlerin uyum içerisinde işletilebilmesidir. Türkiye'nin Küresel Kriz'in başlangıç aşamasında yapması gereken en önemli "açılım"; gerginlikten ve çatışmalardan uzak, güven veren bir devlet-ekonomi yönetiminin gerçekleştirilmesidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akat, Asaf Savaş. "Üçüncü Çeyrekte Sanayi Üretimi", Vatan, 11 Kasım 2008.

Ateş, M. Rauf. "Global Kriz 1929 Buhranına Benziyor mu ?", Hürriyet, 11 Kasım 2008.

BBC, October 28, 2008, www.bbc.co.uk

Drucker, Peter F. Kapitalist Ötesi Toplum, Çev: Belkıs Çorakçı, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993.

- Global Issues, “Deregulation or Protectionism”, August 04,2005, www.globalissues.org
- Kedrosky, Paul. “İnternet Çağının İlk Felaketi”, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.
- Kılıçbay, M. Ali. “Kriz Lâleden Çıktı”, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.
- Krugman, Paul. “Ekonomileri Reel Tutmak”, Newsweek, 2 Kasım 2008.
- Lessig, Lawrance. “Bütün Bankalar Neden Düştü”, Newsweek, 2 Kasım 2008.
- Marglin,Stephan. “Rethinking Economics”, Global Financial Crisis 2008, May 21, 2007, www.globalissues.org
- Mitchell, Daniel J. “Say No to Auto Bailout”, CNN, November 13, 2008, www.CNN.com
- Norberg, Johan. “Regulators Cannot Avert Next Crisis”, The Australian, October 7, 2008, www.cato.org
- NTVMSNBC, “10 Soruda Küresel Kriz”, 23 Eylül 2008 Salı, www.ntvmsnbc.com
- Sen, Amartya. “Eski Düşünceler Şimdi Fark Ediliyor”, Milliyet, 23 Eylül 2008.
- Shuttleworth,Mark. Global Financial Crisis 2008, Global Issues, www.markshuttleworth.com
- Stiglitz, Joseph. “A Crisis of Confidence”, Guardian, October 22, 2008, www.guardian.co.uk
- Stiglitz, Joseph. “Finansal Liberalizm Düzmedir”, Milliyet, 23 Eylül 2008.
- Taşar, M. Okan. Piyasa Ekonomilerinde 3R: Rekabet, Regülasyon ve Reform, Konya: Sayram Yayınları, No: 28, 2008.
- TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008.
- Tepeli, Selçuk. Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.
- The Economist, November 15th 2008,
- TİSK, “Sonbahara Girerken Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Görünüm”, İşveren, Eylül 2008 Özel Eki, Cilt:46, Sayı:12, s. 17.
- Törüner, Yaman “İkinci Dünya Buhranı”, Milliyet, 18 Kasım 2008.

Kamu-İş; C:10, S:3/2009

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 147, 10 Kasım 2008.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 171, 11 Kasım 2008.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 174, 17 Kasım 2008.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 175, 17 Kasım 2008.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 180, 10 Eylül 2008.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 181, 31 Ekim 2008.

Under, Metin. “Kriz Çoktandır içimizde”, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.

Uras, Güngör. “... Zor oyunu Bozdu”, Milliyet, 23 Eylül 2008.

Yeldan, Erinç. “İktisat Teorisine Revizyon Gerekecek”, Milliyet, 23 Eylül 2008.

Yüksel, Sefer. “İmaj Kaybına Değer mi?”, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.

Zakaria, Fareed. “Kriz Önemli Bir Fırsat”, Röportaj: Semin Gümüşel, Newsweek Türkiye, 2 Kasım 2008.